GÜNCEL EKONOMİK TARTIŞMALAR

GÜNCEL EKONOMİK TARTIŞMALAR

Editörler:

Doç. Dr. Ahmet Arif EREN

Doç. Dr. Ali Eren ALPER

Gazi Kitabevi

"En İyi Akademi, Bir Kitaplıktır."

GÜNCEL EKONOMİK TARTIŞMALAR

Editörler:
Doç. Dr. Ahmet Arif EREN
ORCID: 0000-0001-6352-7983
Doç. Dr. Ali Eren ALPER
ORCID: 0000-0003-0008-1202

© Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti'ne aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

ISBN • 978-625-8374-23-0
Baskı • Mayıs, Ankara, 2022

Dizgi/Mizanpaj • Gazi Kitabevi

Kapak Tasarım • Gazi Kitabevi

Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.
Yayıncı Sertifika No: 44884

Merkez
Bahçelievler Mah. 53. Sok. No: 29 Çankaya/ANKARA
0.312 223 77 73 - 0.312 223 77 17
0.312 215 14 50
www.gazikitabevi.com.tr
info@gazikitabevi.com.tr

Mağaza
Dögol Cad. No: 49/B Beşevler/ANKARA
0.312 213 32 82 - 0.312 213 56 37
0.312 213 91 83

Sosyal Medya
gazikitabevi
gazikitabevi
gazikitabevi

Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. A.Ş.
Sertifika No: 46519

Matbaa
Beytepe Köyü Yolu No: 3 06800
Çankaya / ANKARA
0312 266 44 10

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM: MAKRO İKTİSAT

G-7 ÜLKELERİNİN COVID-19 ÖNCESİ VE SONRASI MAKROEKONOMİK PERFORMANSLARININ KIYASLANMASI
Rahmi BAKİ 3

ULUSLARARASI GÖÇÜN NEDENLERİ ve SEÇİLMİŞ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ÜZERİNE ETKİLERİ
Ali KONAK 17

COVİD-19 SALGININ GENÇ İŞSİZLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ: OECD ÜLKELERİNİN KÜMELEME ANALİZİ İLE İNCELENMESİ
Sibel ÖRK ÖZEL, Fatma Merve EKİZ 35

KADIN EMEK PİYASASINDA COVID-19 İLE BİRLİKTE GÖRÜLEN DEĞİŞİMİN ANALİZİ
Bige KÜÇÜKEFE 49

EMTİA FİYATLARININ ENFLASYON ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Erhan İŞCAN 65

PANDEMİ DÖNEMİNDE MERKEZ BANKACILIĞI
Anıl AKÇAĞLAYAN 79

TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURUNUN TÜKETİCİ FİYATLARINA GEÇİŞKENLİĞİNİN ASİMETRİK ANALİZİ
Ali Eren ALPER 91

OECD ÜLKE GRUBU İÇİN SOSYAL TRANSFER HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ
Semra AYDOĞDU BAĞCI 103

KONUT KREDİ FAİZLERİ VE ÇEŞİTLİ PARASAL GÖSTERGELERİN BÜYÜMEYE ETKİSİ
Filiz YETİZ, Ayşe ERGİN ÜNAL 125

TÜRKİYE'DE DIŞ BORÇ SORUNU VE DIŞ BORÇLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ
Fındık Özlem ALPER 139

TÜRKİYE'DE ENERJİ TÜKETİMİ, EKONOMİK BÜYÜME VE CO_2 EMİSYONLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: KENTLEŞME VE DIŞ TİCARETİN ROLÜ
Serkan KONYA 153

TÜRKİYE'DE NÜFUS YAŞLANMASI İLE SOSYAL GÜVENLİK KURUMU SAĞLIK HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: AMPİRİK BİR ANALİZ
Sevilay SARICA 169

KAMU HARCAMALARI VE VERGİLER İLE TOPLAM FAKTÖR VERİMLİLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BAZI DÜŞÜK VE ORTA GELİRLİ ÜLKELER İÇİN PANEL NEDENSELLİK ANALİZİ
Yasin KARADENİZ..... 197

2. BÖLÜM: ULUSLARARASI İKTİSAT

KİRLİLİK SIĞINAĞI HİPOTEZİ VE PORTER HİPOTEZİNİN ÇEVRESEL DÜZENLEMELER, ULUSLARARASI TİCARET VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI LİTERATÜR ANALİZİ
Ayberk Nuri BERKMAN 216

BRICS-T ÜLKELERİNDE FİNANSAL GELİŞME VE ENERJİ TÜKETİMİ İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ
Sena TÜRKMEN..... 227

YÜKSELEN PİYASA VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE SERMAYE GİRİŞLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME
Fatma TAŞDEMİR..... 241

DÖVİZ KURLARINDA HEDEFİ AŞMA: TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE EŞANLI DENKLEM SİSTEMİ TAHMİNİ
Merter AKINCI, Gönül YÜCE AKINCI, Ömer YILMAZ 253

ÇOKULUSLU ŞİRKETLERİN DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ DURUMU
Havanur Ergün TATAR 277

DIŞ TİCARET TEORİSİNDE HETEROJEN FİRMA MODELLERİ
Almıla BURGAÇ ÇİL 289

3. BÖLÜM: POLİTİK İKTİSAT

KÜRESELLEŞMENİN ŞEHİR EKONOMİLERİNE ETKİSİ
Gürçem ÖZAYTÜRK, Muammer TEKEOĞLU 309

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK PERSPEKTİFİNDEN KENTSEL VE KIRSAL KALKINMA
Koray UYGUR, Ebru TOPCU 321

KADINLARIN KONUMLARININ İYİLEŞTİRİLMESİ VE FEMİNİST İKTİSAT: FEMİNİST İKTİSADIN POLİTİKA ÖNERİLERİ
Ebru IŞIK 339

EKONOMİ BELİRLENİMLİ SİYASET SOSYOLOJİSİ YAKLAŞIMINDA KARŞILAŞTIRMALI METOT: İMKÂNLAR VE SINIRLAR
İnan AKDAĞ 353

TOPLUMSAL KÜLTÜRÜN İNOVASYON DÜZEYİNİ BELİRLEMEDE ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ARACILIK ROLÜ
Cansu ÖZKUL, Mehmet Ozan CİNEL 365

KALECKİ'NİN ANALİZİNDE BÜYÜME VE BÖLÜŞÜM TEORİLERİ
Hüsnü BİLİR 387

XVII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KONYA VERGİ GELİRLERİNİN MEVLÂNA VAKFI ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ
R. Hülya ÖZTÜRK..... 403

EMTİA FİYATLARININ ENFLASYON ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Erhan İŞCAN[1]

GİRİŞ

1990'lı yıllarda ülkemiz ekonomisinde yaşanan yüksek enflasyon, ekonomistlerin, politika yapıcıların ve ekonomik ajanların fiyat yükselişlerine karşı oldukça hassaslaşmalarına neden olmuştur. Ayrıca hane halkının alım gücünü azaltması ve gelir dağılımını bozması nedeniyle enflasyon oranındaki yükselme politikacılarında gündemine hızlıca girmektedir. Bu nedenle de pandemi öncesinden başlayan ve bugün en önemli makroekonomik tartışma konusu haline gelen enflasyonun artış nedenlerini ülkemiz ekonomisi için açıklamak oldukça yüksek önem taşımaktadır. Bu çerçevede ekonomimizde tek haneli rakamlara inen enflasyon oranının 2017 yılı başlarında tekrar çift haneye yükselmesi enflasyonun nedenleri üzerine yapılan çalışmaların da önemini arttırmıştır. Pandemi öncesinde başlayan enflasyonist baskı pandemi ile birlikte daha da güçlenmiş ve 2022 yılının ilk çeyreğinde Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) %61'in ve Yurt içi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE) ise %114'ün üzerinde artmıştır (TÜİK, 2022). TÜFE'de ki bu sert yükseliş hane halkının alım gücünü önemli bir şekilde azaltması nedeniyle enflasyonu tekrar en çok konuşulan makroekonomik sorun haline getirmekle beraber Yİ-ÜFE'nin üç haneye ulaşmış olması da enflasyonun daha da yükseleceği kaygılarının artmasına yol açmıştır. Enflasyon pandemi sonrasında sadece ülkemiz için değil hemen hemen tüm gelişmiş ve yükselen ekonomiler için tekrar canlanan bir makroekonomik sorun olarak ortaya çıkmakta ve fiyat istikrarı hedefine ulaşmaya çalışan Merkez Bankacılarının politikalarını gözden geçirmesi gerekliliğine işaret etmektedir. IMF'nin Dünya Ekonomik Görünümü serisinin Ekim 2021 sayısında Caselli vd.'nın (2021) çalışmalarının sahip olduğu "Enflasyon Korkutuyor" başlığının ekonomistlerin, araştırmacıların ve politika yapıcıların düşüncelerinin ortak noktası olduğunu da söyleyebiliriz.

[1] Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, eiscan@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6068-6698, Adana

Fiyatlar genel güzeyinde sürekli artış anlamına gelen enflasyonun nedeni genel itibariyle talep ve maliyet kaynaklı olarak iki farklı makroekonomik yaklaşım ile açıklanmaktadır. Talep enflasyonu bir ekonomideki mal ve hizmetlere yönelik toplam talep, ekonominin üretken kapasitesinden daha hızlı arttığında; maliyet enflasyonu ise üretim sürecinde kullanılan girdi maliyetleri arttığında meydana gelmektedir (Federal Reserve Bank of San Fransisco, 2002). Bu çerçevede emtia fiyatlarında, döviz kurunda ve işgücü maliyetlerinde yaşanacak olan artışın girdi maliyetlerini arttırması nedeniyle maliyet enflasyonuna yol açacağı ifade edilebilir.

İşgücü ve sanayi girdileri maliyetleri firmaların giderleri içerisinde en önemli bölümünü oluşturmaktaysa da döviz kuru hem enerji maliyetini hem de sanayi girdilerinin maliyetini arttırması nedeniyle de yüksek önem taşımaktadır. Bu çerçevede işgücü maliyetinin artışının, sanayi girdileri fiyatlarının yükselişinin ve döviz kuru artışının maliyet enflasyonuna yol açıp açmayacağının araştırılması fiyat istikrarını sağlamak üzere oluşturulacak merkez bankası politikaları için özel önem taşımaktadır. Örneğin, Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) bültenlerinde işgücü maliyetindeki yükselişin enflasyon oranında artışa neden olacağı öngörülmektedir. Ayrıca, birçok FED guvernörü ve araştırmacısı emtia fiyatlarının enflasyon üzerine etkisinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Plosser, 2022), (Kliesen, 2021). Döviz kuru ise özellikle gelişmekte olan ülkeler için enerji, hammadde ve lojistik maliyetleri etkileyen en önemli değişkenlerdendir. Literatürde bulunan özellikle gelişmekte olan ülkeleri kapsayan çok sayıda çalışmada döviz kurunun enflasyonist etkisine dair güçlü bulgular elde edilmiştir.

Enerji fiyatlarında, sanayi sektörü için önemli olan temel metallerin fiyatlarında, tarımsal hammadde ve tarım sektörü için önemli girdi olan gübre fiyatlarındaki artış başta olmak üzere çeşitli emtia gruplarında oluşacak fiyat artışının enflasyonist etkisinin olduğu çalışmalarda sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu nedenle de Merkez Bankacıları fiyat istikrarını sağlamak için uygulanacak politikalara karar verirken bir yandan emtia fiyatlarına olan dikkatleri bu etkiden kaynaklanmaktadır. Eski FED Başkanı Bernanke 2008 yılında yaptığı bir konuşmada son yıllarda yaşanan görece yüksek enflasyon oranlarının ana kaynağının, dünya çapında işlem gören emtia fiyatlarının hızla artması olduğunu ifade etmiştir (Bernanke, 2008). Benzer bir şekilde Eski Philadelphia FED Başkanı Plosser 2009 yılında yaptığı konuşmada yine gıda ve diğer emtia fiyatlarındaki artışın Merkez Bankacıların fiyat istikrarını sağlamaya yönelik oluşturacakları politikaları için önemli sonuçlarının olacağını ifade etmiştir (Plosser, 2009). Literatüre

baktığımızda ise çeşitli ülke veya ülke grupları verileri kullanılarak yapılan çalışmalarda birçok emtia fiyatının enflasyon üzerine olan etkisi incelenmiş ve kaygılar içeren bu ifadeleri destekleyen çok sayıda bulgu elde edilmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı ise özellikle 2009-2019 arası dönem için emtia fiyat artışlarının, işgücü maliyeti ve döviz kuru ile birlikte ülkemiz ekonomisinde yaratmış olabileceği enflasyonist etkinin araştırılmasıdır. Boughton (1989) emtia fiyatlarındaki değişim ile fiyatlar genel seviyesi arasındaki ilişkinin analizinin enflasyonu etkileyen unsurları anlamamıza ve dolayısıyla enflasyondaki meydana gelebilecek değişimleri daha güvenilir bir şekilde tahmin etmemize yardımcı olacağı şeklindeki ifadesi bu araştırmaların önemini açıklamaktadır. Literatüre baktığımızda 2000 yılı sonrası emtia fiyatlarındaki yükselişin dünya çapında enflasyonist baskı yapan nedenlerden birisi olduğunun çalışmalarda vurgulandığını görmekteyiz. Örneğin, enerji fiyatlarındaki artışın ya da dalgalanmanın gıda fiyatları başta olmak üzere hem diğer emtia fiyatlarına hem de enflasyona olan etkisi çalışmalarda işaret edilmektedir. Ekonomimizde de görece kısa bir sürede Yİ-ÜFE'deki artışın %114'ü geçmesi enflasyonun nedenlerinin anlaşılarak politika kararının verilmesini gerektiğine işaret etmektedir. Bu önem sebebiyle çalışmada 2009-2019 yılları arası çeyreklik dönem verileri kullanılarak maliyet enflasyonuna yol açan emtia fiyatlarının, döviz kurunun ve işgücü maliyetlerinin Yİ-ÜFE üzerine olan etkisi analiz edilecektir. Bu çerçevede elde edilecek sonuçlar fiyat istikrarını korumaya veya sağlamaya yönelik uygun politikaya karar vermeye çalışan politika yapıcılar için bir dayanak oluşturabilecektir.

TÜKETİCİ VE YURTİÇİ ÜRETİCİ FİYAT ENDEKSLERİ, SANAYİ GİRDİLERİ FİYAT ENDEKSİ, DÖVİZ KURU İLE SAATLİK İŞGÜCÜ MALİYET ENDEKSİNİN GELİŞİMİ

Yüksek enflasyonun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için en önemli makroekonomik sorun olmasından dolayı ekonomistlerce öncelikle izlenmekte ve arkasındaki nedenleri açıklamaya çalışan çok sayıda çalışma yapılmaktadır. Ülkemizde de uzun yıllar boyunca farklı nedenlerle enflasyon yüksek oranlara ulaşmış ve üç hanelere varan enflasyon oranı gelir dağılımının bozulması gibi farklı ağır makroekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir. Son yıllardaki Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ile Yurt içi Üretici Fiyat Endeksinin (Yİ-ÜFE) bir önceki yılın aynı ayına göre gelişimi Şekil 1'de görülmektedir. 2000'li yıllarından başından itibaren

uygulanan ekonomi politikaları ile 1998'de %100'lere yükselen enflasyon oranı 2004 yılında %10'nun altına düşürülmüştür. 2009 yılına kadar TÜFE'deki artış %7 ile %12 arasında dalgalanırken Yİ-ÜFE'deki artış ise %19'a kadar çıkarak görece daha yüksek seyretmiştir. TÜFE'de ki artış 2009 yılında %5'e ve 2011 yılında ise %4'e kadar düşmüştür. 2017 yılında ise tek hanelere düşen enflasyon oranı tekrar iki haneli rakamlara çıkarak 2018 yılı sonlarında TÜFE'de %25 ve Yİ-ÜFE'de ise %45 artış yaşanmış ve tekrar ülkemiz ekonomi haberleri gündemine girmiştir. 2019'un üçüncü çeyreğinde yine tek hanelere düşürülen enflasyon 2020 yılının hemen başında %10'un üzerine çıkmış olup 2022 yılı ilk çeyreğinde TÜFE'de %61 ve Yİ-ÜFE'de ise %114 artış yaşanmıştır. Sonuç olarak enflasyon yine makroekonomik gündeminin en önemli konusu haline gelmiştir.

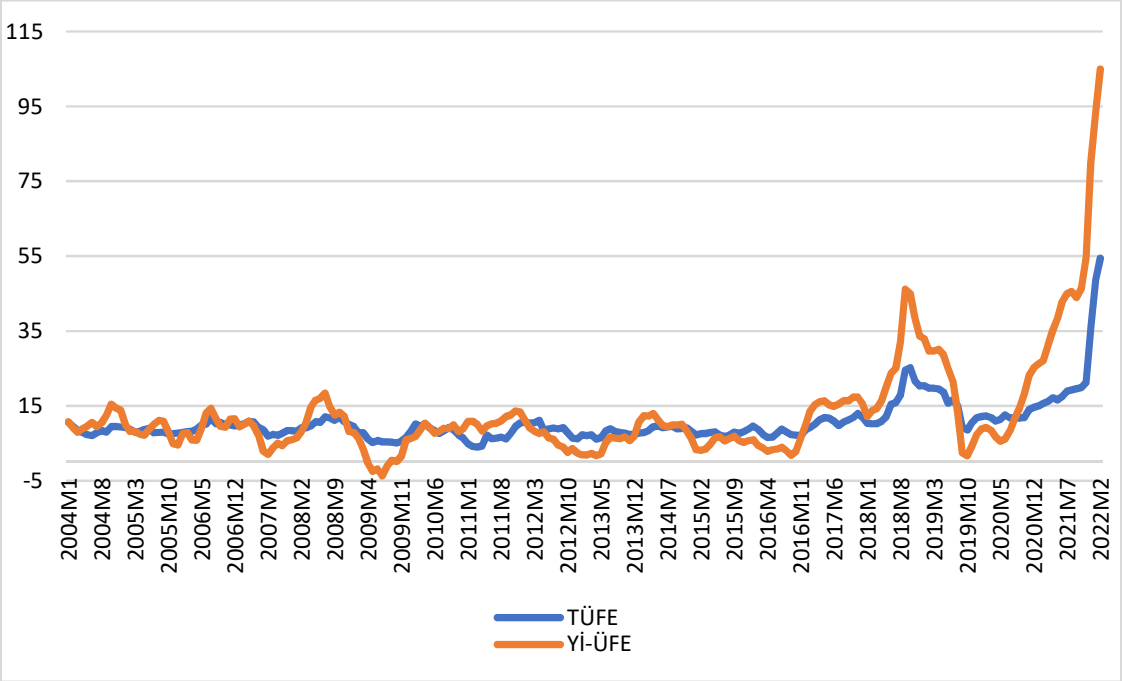

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası – Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

Şekil 1. Tüketici ve Yurt içi Üretici Fiyat Endeksleri Gelişimi (Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre)

Emtia fiyatlarında ise 2000'li yılların başından itibaren sürekli artış yaşanmıştır. Her ne kadar genellikle enerji fiyatlarının enflasyonist etkisi literatürde çok sayıda çalışmada işaret edilse de enerji dışındaki emtialarında etkisinin de göz önüne alınması gerekmektedir. Şekil 2'de görüldüğü üzere sanayi girdileri fiyat endeksi yaklaşık %300'e varan oranda artmış ve altın hariç olmak üzere tüm emtia fiyatları endeksi sonuncusu pandemi sürecinde olmak üzere üç defa 200'ün üzerine çıkmıştır. Ayrıca sanayi girdileri fiyat endeksi ise genellikle altın hariç tüm emtia fiyat endeksinin altında iken

2019 yılı başından itibaren üzerine çıkmış ve bir süre daha yüksek seyretmiştir. Pandeminin başlangıcı ile beraber altın hariç tüm emtia fiyat endeksinde yaklaşık %30'luk bir düşüş olmasına rağmen sanayi girdileri fiyat endeksinde sadece %13'lük düşüş yaşanmıştır. Hızlı bir yükseliş ile beraber 2021 yılının ortalarında 200 seviyesinin üzerine çıktıktan sonra %20'lik bir düşüş sonrası tekrar 200 seviyelerine doğru yaklaşmıştır. Altın hariç emtia fiyat endeksinin de 200 seviyesinin üzerinde çıktığı ve tekrar artış eğilimine girdiği görülmektedir. Bu artışlar enflasyonist baskı oluşturması olasılığı nedeniyle ekonomistlerin ve politika yapıcıların tekrar dikkatini çekmeye başlamıştır. Örneğin, eski Philedelphia FED başkanı Plosser 2 Mart 2022 tarihinde bir haber bülteninde kendisine yöneltilen bir soruya cevaben yükselen emtia fiyatlarının enflasyonu şiddetlendireceğini ifade etmiştir (Plosser, 2022). Şekil 2'de gördüğümüz üzere sanayi girdileri fiyat endeksinin altın hariç tüm emtia fiyat endeksi ile beraber hareket ettiği de gözlemlenmektedir.

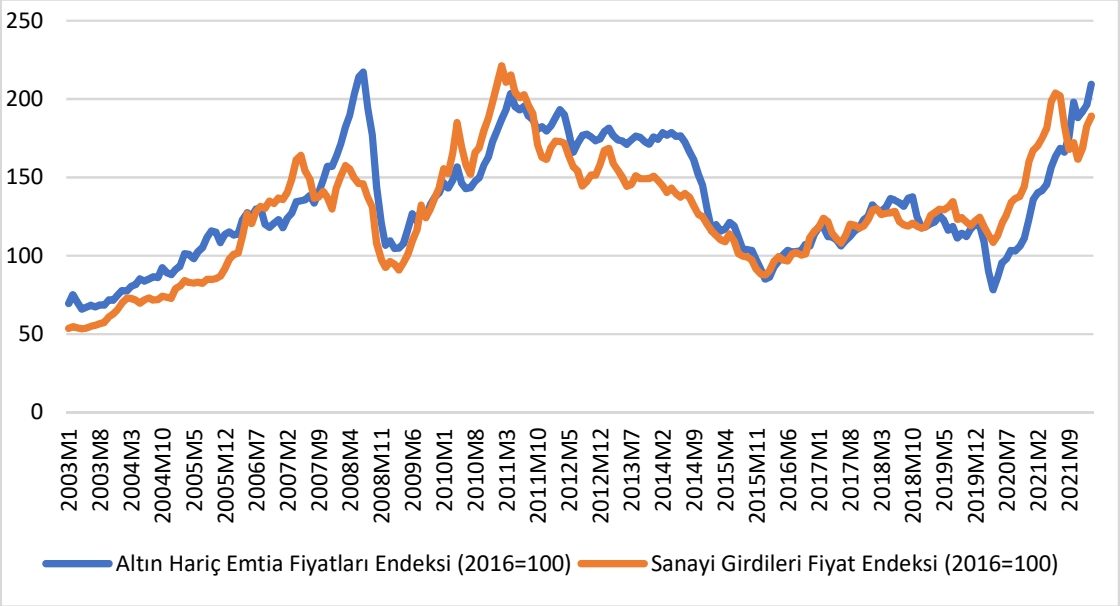

Kaynak: International Monetary Fund - Primary Commodity Price System

Şekil 2. Emtia Fiyatlarının Gelişimi

Sanayi sektöründe maliyetlerin artmasına neden olan önemli bir diğer makroekonomik değişken de enerji maliyetlerinden hammadde maliyetlerine kadar etkisi olan döviz kurudur. Girdi maliyetlerinin artmasına yol açan önemli bir unsur olan döviz kuru değişkeni olarak ele aldığımız Amerikan Doları'nın uzun bir dönem boyunca 2 TL'nin altında seyretmesine rağmen kısa bir dönem içerisinde birkaç defa yaşanan sıçrama ile 2018 yılı son çeyreğinde 6 TL seviyesine yükselmiş ve dalgalanarak yükselişine devam

ederek 2020 yılı sonlarında 8 TL seviyesine gelmiştir. 2021 yılının son çeyreğinde yaşanan yükseliş ile beraber Amerikan Doları kuru 15 TL'yi geçmiştir. Döviz kurundaki artış girdi maliyetlerini arttırmakta ve enflasyonist baskıya yol açmaktadır. Döviz kurunun TÜFE sepetinde bulunan bazı nihai mal ve hizmetlerin fiyatlarının sınırlandırılması nedeniyle TÜFE üzerinde etkisi görece daha düşük olsa da Yİ-ÜFE üzerinde daha çok baskı yaratabilecektir.

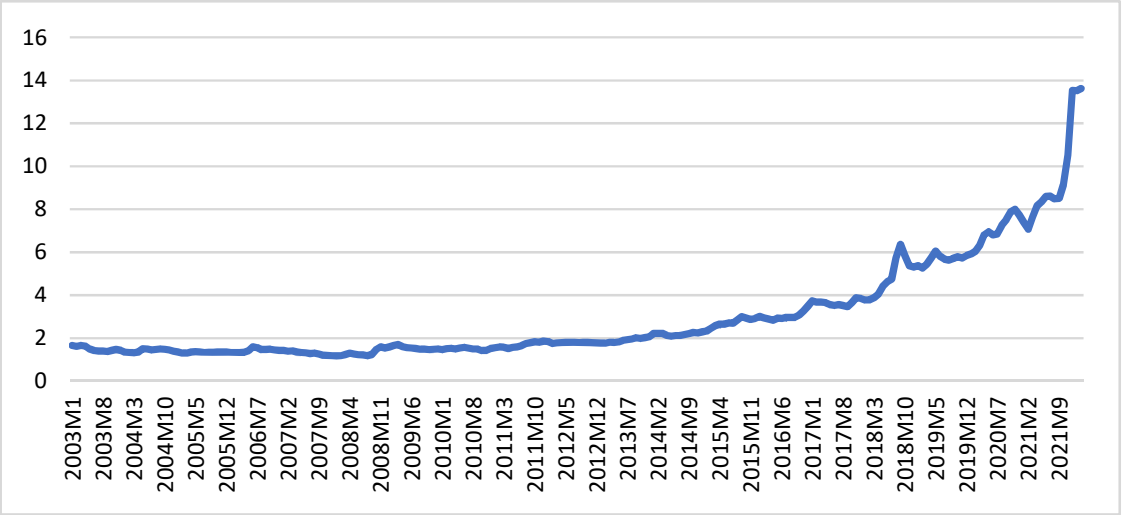

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası – Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

Şekil 3. Döviz Kuru - Amerikan Doları (USD)

TÜİK (2022) tanımına göre işveren tarafından ücretli çalışan istihdamına ilişkin olarak katlanılan kazanç ve kazanç dışı işgücü maliyetini kapsayan Saatlik İşgücü Maliyet Endeksinin enflasyon üzerindeki etkisi oldukça önem taşımaktadır. Literatürde bulunan birçok çalışmada yüksek veya düşük enflasyon oranının temel nedenlerinden birisi olarak işgücü maliyetleri ifade edilmektedir. Örneğin, Boranova vd. (2019) 27 Avrupa Birliği ülkesinin 1995Ç1 ve 2019Ç1 dönemi verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada ücret yükselişlerinin enflasyon yol açtığını detaylı analizler ile ortaya koymuşlardır.

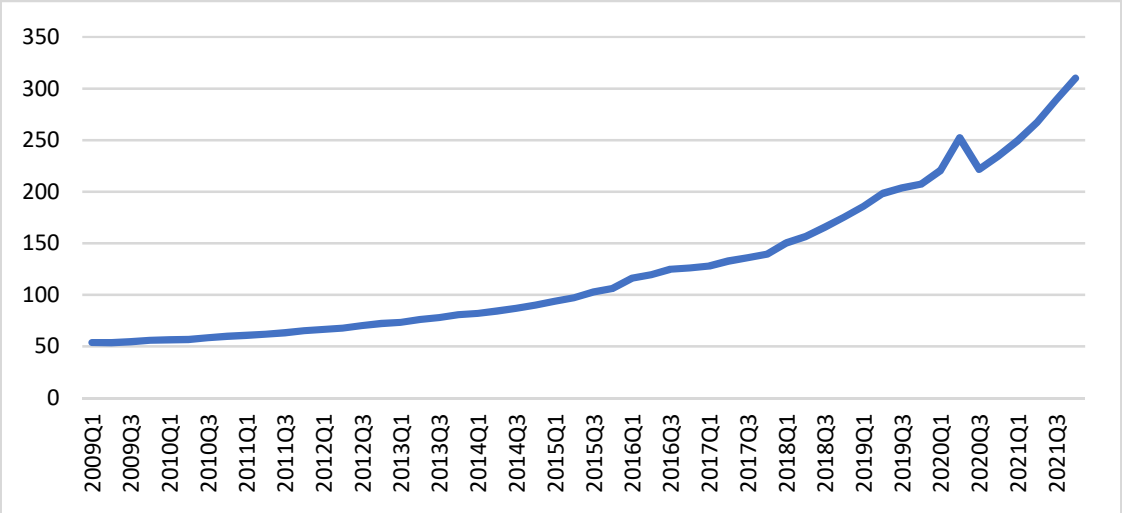

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu – İstatistik Veri Portalı

Şekil 4. İmalat Sanayi Saatlik İşgücü Maliyeti Endeksi

Bu çerçevede Şekil 4'te görüldüğü üzere ülkemiz imalat sanayi için saatlik işgücü maliyeti endeksine baktığımızda ise 2009 yılında 50 seviyesinden düzenli bir artış ile 2018 yılında 150 ve 2021 yılında ise 300 seviyesinin üzerine çıktığını görmekteyiz. Ülkemiz sanayi sektörü için 2019 yılının ortalarında 200 seviyesinin üzerine çıkan saatlik işgücü maliyet endeksi yine 2020 yılını ilk çeyreğinden itibaren hızla 300'ün üzerine çıkmıştır. 2018 yılında 150 seviyesinde olan endeks 2021 yılı sonunda %100 artışla 300'ün üzerine çıkmış olup kısa bir dönem içerisinde yaşanan bu ani artış literatürdeki çalışmalar göz önüne alındığında enflasyonist baskının güçlü olacağı izlenimini vermektedir.

Literatüre baktığımızda ise farklı ülke ve ülke grupları için yapılan çalışmalar olduğunu görmekteyiz. Özellikle 1970'lerde yaşanan petrol krizinden sonra petrol başa olmak üzere enerji emtialarının fiyatlarının enflasyon üzerine olan etkisi literatürde sıklıkla araştırmaların konusu olsa da enerji dışı emtia fiyatların etkisi konusunda görece çok daha az çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma maliyet enflasyonuna yol açan en önemli üç değişkenin ülkemiz ekonomisi için enflasyonun kaynağı olup olmadığını ortaya koyarak literatüre katkıda bulunacaktır.

VERİ SETİ, YÖNTEM VE MODEL

Çalışmada en önemli makroekonomik değişkenlerden olan Yİ-ÜFE'ye, döviz kurunun, işgücü maliyetinin ve sanayi girdileri fiyatlarının etkisi 2009Ç1-2019Ç4 arası dönem verileri ile ARDL Sınır Testi yöntemi kullanılarak araştırılacaktır (Pesaran vd., 2001). ARDL Sınır Testi yöntemi

diğer eş bütünleşme tekniklerinin farklı olarak farklı derecede bütünleşik olan serilerin analizinde kullanılabilmektedir. Ayrıca az sayıda örneklemin olduğu durumlarda da ARDL yöntemi kullanılabilmektedir. Çalışmanın özellikle Saatlik İşgücü Maliyet Endeksi verisinden kaynaklı olarak örneklem sayısının görece az olması nedeniyle ARDL yönteminin kullanılması tahminlerin yansız ve tutarlı olmasını sağlayacaktır (Narayan, 2004).

Çalışmada bağımlı değişken olarak TCMB-EVDS'den elde edilen Yurt içi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE) kullanılmıştır. Girdi maliyetlerinin üzerindeki önemli etkisi nedeniyle döviz kuru modele dahil edilmiştir. Döviz kuru olarak TCMB EVDS'den elde edilen Amerikan Doları (USD) verileri kullanılmıştır. Bir diğer önemli girdi maliyetinin işgücü maliyeti olması nedeniyle TÜİK'ten elde edilen mevsim etkilerinden arındırılmış Saatlik İşgücü Maliyet Endeksi (SİME) modele dahil edilmiştir. Son olarak, emtia fiyatlarını temsil etmek üzere IMF-PCPS'den elde edilen Sanayi Girdileri Fiyat Endeksi (SGFE) modele dahil edilmiştir. Sanayi Girdileri Fiyat Endeksi ise tarımsal girdi fiyatları ile baz metal fiyatlarını içermesi nedeniyle önem taşımaktadır. Aşağıda ise tahmin edilecek olan model gösterilmektedir. Tüm değişkenler doğal logaritması alınarak kullanılmıştır.

$$lnYIUFE = \alpha_0 + \alpha_1 lnUSD_t + \alpha_2 lnSGFE_t + \alpha_3 lnSIME_t + \varepsilon_t$$

AMPİRİK BULGULAR

Her ne kadar bütünleşme dereceleri farklı olan değişkenlerin ARDL yöntemi kullanılarak tahmin edilmesi mümkün olsa da değişkenlerin I(2) olduğu durumda yöntem kullanılamamaktadır. Modeli tahmin etmeden önce Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testlerini kullanarak değişkenlerin bütünleşme derecelerini tespit edilmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçları aşağıdaki Tablo 1'de verilmiş olup tüm değişkenlerin I(1) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. ADF ve PP Birim Kök Testleri Sonuçları

ADF Testi				
1. Fark	Yİ-ÜFE	USD	SGFE	SİME
Sabitli	-4.275414 (0.0015)	-5.671339 (0.0000)	-4.480346 (0.009)	-1.707796 (0.4187)
Sabitli ve Trendli	-4.421274 (0.0055)	-5.191792 (0.0008)	-4.555252 (0.0038)	-5.490137 (0.0004)
Sabitsiz ve Trendsiz	-2.942746 (0.0042)	-4.675173 (0.0000)	-4.541173 (0.0000)	-0.563077 (0.8331)
PP Testi				
1. Fark	Yİ-ÜFE	USD	SGFE	SİME
Sabitli	-4.239160 (0.0017)	-5.666468 (0.0000)	-4.431656 (0.0010)	-8.680016 (0.0000)
Sabitli ve Trendli	-4.391460 (0.0059)	-4.549901 (0.0000)	-4.549901 (0.0039)	-15.70489 (0.0039)
Sabitsiz ve Trendsiz	-2.851457 (0.0054)	-4.709525 (0.0000)	-4.491474 (0.0000)	-4.553864 (0.0000)

Sınır testi çerçevesinde eşbütünleşme sınaması belirli örneklem büyüklükleri için üretilen kritik değerlerle hesaplanan F istatistiklerinin karşılaştırılması ile yapılmaktadır. ARDL sınır testi sonucu ile Narayan (2005) tarafından örneklem büyüklüğüne bağlı olarak hesaplanan alt ve üst sınır değerleri Tablo 2'de verilmektedir. F-İstatistiğinin (5.465331) üst sınır değerinden yüksek olması nedeniyle değişkenlerin eş bütünleşik olduğu sonucuna varmaktayız.

Tablo 2. Sınır Testi Sonucu

k	F-ist	Kritik Değerler (%5)	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	5.465331	3.078	4.022

Tablo 3'de elde edilen kısa dönem katsayı tahminlerine göre her üç değişkendeki değişimin kısa dönemde Yİ-ÜFE üzerine aynı yönde etkisi bulunmaktadır. Ayrıca 0.10 olarak bulunan Hata Düzeltme Katsayısı (ECT) beklendiği üzere negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre bir dönem içerisinde şokun %10'u düzeltilmekte ve uzun dönem dengeye gelmesi ise yaklaşık 10 dönemi (2.5 yıl) bulmaktadır.

Tablo 3. ARDL (1,2,1,5) Modelinin Kısa Dönem Katsayı Tahminleri

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Prob.
D(USD)	0.330235	0.030434	10.850702	0.0000
D(USD(-1))	0.194781	0.031786	6.127826	0.0000
D(SGFE)	0.156550	0.025409	6.161257	0.0000
D(SİME)	0.149724	0.074253	2.016411	0.0538
D(SİME(-1))	0.037340	0.061221	0.609925	0.5470
D(SİME(-2))	-0.162371	0.064072	-2.534176	0.0174
D(SİME(-3))	-0.139346	0.064544	-2.158916	0.0399
D(SİME(-4))	-0.195949	0.089926	-2.179001	0.0382
ECT(-1)	-0.105011	0.021307	-4.928525	0.0000

Tablo 4.'de elde edilen uzun dönem katsayı tahminlerine göre döviz kuru, sanayi girdileri fiyatları ve işgücü maliyetleri değişkenlerinin Yİ-ÜFE üzerinde etkisi bulunmaktadır. Her üç değişkendeki değişim Yİ-ÜFE'de aynı yönde değişime neden olmakta ve katsayılara göre sanayi girdileri fiyat endeksi ile işgücü maliyetlerinin Yİ-ÜFE üzerinde etkisi daha yüksek bulunmaktayken döviz kurunun ise görece daha düşük bir etkiye sahip olduğu görmekteyiz. Tahmin edilen kısa ve uzun dönemli katsayılar ile Mart 2022'de bir önceki yılın aynı ayına göre Yİ-ÜFE'de meydana gelen yaklaşık %114'lik artış açıklanabilecektir. Özellikle 2021'nin son çeyreğinde meydana gelen döviz kurundaki artış, işgücü maliyetlerindeki artış ve sanayi girdileri fiyatlarında artış bileşik bir etki ile Yİ-ÜFE'nin hızla yükselmesine neden olduğu ifade edilebilir. Uzun dönem katsayılarının kısa dönem katsayılarından daha yüksek çıkması kısmen olumlu bir durum olarak düşünülebilir. Örneğin, girdi maliyetlerinde oluşacak bir artışın uzun dönemde Yİ-ÜFE üzerine olan etkisi kısa dönemdeki etkisinden daha fazladır. Eğer kısa dönemde döviz kuru, işgücü maliyeti veya sanayi girdileri fiyatlarında yaşanacak artışa politika yapıcı müdahale ederse Yİ-ÜFE'de ki artış sınırlı kalabilecek ve TÜFE'ye yansımayabilecektir.

Tablo 4. ARDL (1,2,1,5) Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Prob.
USD	0.456234	0.180656	2.525431	0.0177
SGFE	0.552311	0.080654	6.847884	0.0000
SİME	0.556913	0.108973	5.110545	0.0000

Modelin tutarlılığını ve verimliliğini doğrulamak için ise tanısal testler yapılmış ve sonuçları Tablo 5'de verilmiştir. Tanısal test sonuçlarına göre, modelde otokorelasyon, değişen varyans sorunlarının olmadığı, hata terimlerinin normal dağıldığını ve model kurma hatasının bulunmadığı tespit

edilmiştir. Ayrıca Şekil 4'te gösterilen CUSUM ve CUSUM of Squares sonuçlarına göre örneklem dönemi boyunca model istikrarlıdır.

Tablo 5. Tanısal Test Sonuçları

Breusch-Godfrey LM	0.261174 (0.7722)
ARCH LM	0.279666 (0.6002)
Jarque-Bera Normallik Testi	0.493913 (0.7811)
Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans Testi	0.778642 (0.6667)
Ramsey Reset Test	0.381346 (0.7060)

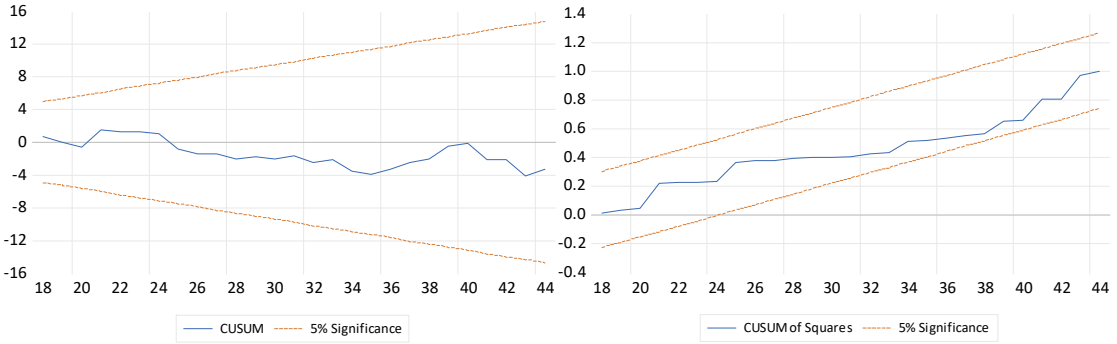

Şekil 4. CUSUM ve CUSUMSQ

SONUÇ

Son yirmi yıla baktığımızda emtia fiyatlarının artışının yanı sıra gelişmiş ve yükselen ülke ekonomileri enflasyon başta olmak üzere çeşitli makroekonomik sorunlar ile 2008 Finansal Krizi ve Avrupa Borç Krizi yaşamıştır. 1970'li yıllarda yaşanan Petrol Krizinden sonra enerji emtialarının ekonomilerde yarattığı istikrarsızlık nedeniyle ekonomistler ile politika yapıcılar dikkatlerini tekrar emtia fiyatlarına yöneltmiş ve emtia fiyatlarının makroekonomik değişkenler üzerine etkileri yine araştırmaların konusu olmuştur. Özellikle enflasyon oranının yükseldiği dönemlerde politika yapıcılarının uygun politikalara karar verebilmesi için bu araştırmaların bulguları yüksek önem taşımaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın temel amacı ise döviz kuru, sanayi girdileri fiyatlarının ve işgücü maliyetinin Yurtiçi Üretici Fiyat Endeksi üzerindeki etkisini ülkemiz ekonomik verilerini kullanarak analiz etmektir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre her üç değişkendeki değişim Yurtiçi Üretici Fiyat Endeksinde aynı yönde değişime neden olmaktadır. Döviz kurunda, sanayi girdileri fiyatlarında ve işgücü maliyetinde ki artışın enflasyona yol açacağı ve hatta bu üç değişkende oluşacak eş zamanlı bir artışın enflasyon oranında bir sıçramaya neden olabileceği tespit edilmiştir. İşgücü maliyetleri ile döviz

kurunun fiyatlar genel seviyesi üzerine etkileri konusunda literatürde bir uzlaşma var iken emtia fiyatlarının da yurtiçi üretici fiyat endeksi üzerine etkisinin tespit edilmiş olması bu çalışmanın temel sonucudur. Bu sonuçlar serbest piyasa mekanizmasınca belirlenen emtia fiyatlarını politika yapıcılar etkileyemese de döviz kurunun ve işgücü maliyetinin artışını sınırlayacak politikaların uygulanmasının önemini ortaya koymaktadır.

Özetle, emtiaların sanayi üretiminde yoğun kullanıldığı ekonomilerde emtia fiyat artışları genel fiyat seviyesinin yükselmesinde etkilidir. Özellikle fiyat istikrarı amacı göz önüne alındığında Merkez Bankası için bu sonuçlar özel önem taşımaktadır. Çünkü fiyat istikrarını sağlamak için tasarlanacak olan politikalarda her üç değişkende meydana gelebilecek artışların ani ve yüksek düzeyde enflasyona sebep olacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle de küresel enflasyonist baskının arttığı son zamanlarda fiyat istikrarını sağlayacak daha güçlü politikaların uygulanması gerekliliği öne çıkmaktadır. Halihazırda maliyet yükselişinin yarattığı bu enflasyonist baskıya ekonomik canlanma ile eklenecek bir talep şoku enflasyon oranının daha da artmasına yol açabileceğinden bu üç değişkenin etkileri üzerine olan araştırmaların derinleştirilmesi yüksek önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Bernanke, B. (2008). Outstanding issues in the analysis of inflation. *Understanding Inflation and the Implications for Monetary Policy*, *447*. https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/ bernanke 20080609a.htm

Boughton James M. (1989). Commodity Prices and Inflation. *Finance & Development*, *26*(2), 27-29. https://doi.org/10.5089/9781451952445.022

Boranova, V., Huidrom, R., Nowak, S., Topalova, P., Tulin, V., & Varghese, R. (2019). Wage Growth and Inflation in Europe. In *IMF Working Papers,* 19(280). https://doi.org/10.5089/9781513521275.001

Caselli, F., Das, S., Koch, C., Mishra, P., & Wingender, P. (2021). Inflation Scares. In *World Economic Outlook, October 2021*. International Monetary Fund. https://doi.org/https://doi.org/10.5089/9781513577524.081

Federal Reserve Bank of Fransansico.2002. *What are some of the factors that contribute to a rise in inflation?* https://www.frbsf.org/education/ publications/doctorecon/2002/october/inflation-factors-rise/

International Monetary Fund. (2022, Mart 02). *Primary Commodity Price System.* https://data.imf.org/?sk=507c1cd3-52cf-4de9-944e-acb5e50a5b30&hide_uv=1 sayfasından elde edilmiştir

Kliesen, K. L. (2021). The Link Between Higher Commodity Prices and Inflation. *Economic Synopses*, *2021*(22). doi:10.20955/es.2021.22

Narayan, P. K. (2004). *Reformulating critical values for the bounds F-statistics approach to cointegration: an application to the tourism demand model for Fiji* (Vol. 2, No. 04). Australia: Monash University.

Narayan, P. K. (2004). Economic impact of tourism on Fiji's economy: empirical evidence from the computable general equilibrium model. *Tourism Economics*, *10*(4), 419-433.

Narayan, P. K.. (2005). The saving and investment nexus for China: evidence from cointegration tests. *Applied Economics*, *37*(17), 1979–1990. doi:10.1080/00036840500278103

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of applied econometrics*, *16*(3), 289-326.

Plosser, C. (2022, Mart 15). *Inflation will be aggravated by rising commodity prices, and here's what Fed can do*. CNBC Television. https://www.youtube.com/watch?v=Um7Eprt-w3I

Plosser, C. (2009). Food or commodity price shocks and inflation: a central banker's perspective, No:30, Speech, *Federal Reserve Bank of Philadelphia*, https://EconPapers.repec.org/RePEc:fip:fedpsp:30.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası - Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. (2022, Mart 02). *Fiyat Endeksleri.* https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php? sayfasından elde edilmiştir

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası - Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. (2022, Mart 02). *ABD Doları.* https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php? sayfasından elde edilmiştir

Türkiye İstatistik Kurumu – İstatistik Veri Portalı. (2022, Mart 02). *İşgücü Girdi Endeksleri (2015=100).* https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108& dil=1 sayfasından elde edilmiştir.